

EĞİTİMİ VE EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRMEYİ ETKİLEYEN GELİŞMELERE GENEL BİR BAKIŞ

Ömer Cem Karacaoğlu *

ÖZET

Eğitimde ve eğitim kurumlarında gerçekleşen programlı eğitimdeki yenilikler, yirminci ve yirmibirinci yüzyıla kadar olan yeniliklerden çok daha farklı ve hızlı gerçekleşmiştir. Gerçekleşen yeniliklerin temelindeki nedenler incelendiğinde birçok alandaki gelişmeler ile birlikte özellikle psikoloji, felsefe, bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler yatmaktadır. Eğitimde, eğitim programlarında ve program geliştirme alanındaki yeniliklerin farklı ve hızlı gerçekleşmesinin nedenlerini anlamak için ondokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılda yapılan psikoloji alanındaki deneysel çalışmaların, çağdaş felsefi akımların, bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin incelenmesi yararlı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Program geliştirme, psikoloji, felsefe, bilgi ve iletişim teknolojileri

A GENERAL OUTLOOK ON THE DEVELOPMENTS EFFECTING EDUCATION AND PROGRAM DEVELOPMENT IN EDUCATION

ABSTRACT

Educational innovations in the programmed instruction have happened more different and faster than the ones in the twentieth and twenty-first centuries. When analyzed the causes of those innovations, developments in many disciplines have influence as well especially psychology, philosophy, information and communication technologies. In order to realize why the educational innovations in education programs and program development took place in a different and fast way, it would be beneficial to analyze the experimental studies in psychology, contemporary philosophical movements, the developments in information and communication technologies in the late 19th and the early 20th centuries.

Key words: Program development, psychology, philosophy, information and communication technologies

* Yrd.Doç.Dr. Ufuk Üniversitesi. Eğitim Fakültesi. Eğitim Bilimleri Bölümü. cemkaracaoğlu@gmail.com

1. GİRİŞ

Eğitim ve program geliştirme süreklilik arz eden ve değişen süreçlerdir. Bu süreçlerin değişmesinde ve gelişmesinde etkili olan faktörler; ekonomik, sosyal, hukuki, psikolojik, felsefi ve teknolojik olarak sınıflandırılabilir. Ekonomik, sosyal ve hukuki gelişmeler özellikle ulusal düzeyde eğitimi ve program geliştirmeyi etkilerken, psikolojik, felsefi ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkili olmaktadır.

2. PSİKOLOJİ ALANINDA YAPILAN DENEYSEL ÇALIŞMALARIN ETKİSİ

Öğrenme kuramlarının da temellerini oluşturan psikoloji alanında yapılan deneysel çalışmalarla, başlangıçta davranışların fizyolojik ve biyolojik nedenleri araştırılmıştır. Bu araştırmalarla, davranışların yalnızca fizyolojik ve biyolojik olarak açıklanamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. İnsan davranışlarını tetikleyen birtakım etkilerin önemli olduğunu vurgulayan araştırmalar, şimdilerde geleneksel olarak algılansa da aslında çağdaş yaklaşımların temelini oluşturmuştur. Bu etkilerin eğitimde nasıl kullanılabileceği ile ilgili ipuçları sunan davranışçı kuram deneyleri; Pavlov'un, Watson'un ve özellikle de Skinner'in çalışmaları, öğrenmenin daha ayrıntılı incelenmesini sağlamıştır. Davranışçı kurama göre öğrenme; etkiye verilen tepkidir, basit ve mekaniktir, sadece gözlenebilen davranışlardan anlaşılmaktadır. Çağdaş yaklaşımlarda önemsenen, çağdaş programların ve program geliştirme anlayışının önemli bir noktası olarak görülen "bireysel farklılıkların dikkate alınması" ve "etkin katılım" kavramları, aslında çağdaş olarak algılanmayan davranışçı kuramda dile getirilmiştir.

Davranışçı kuramcı (edimsel koşullanmacı) Skinner'in yaptığı deneysel çalışmalar sonucu ortaya attığı programlı öğrenme ilkelerinden biri olan bireysel hız (öğrenmede bireysel farklılıkların dikkate alınması) ve bir diğeri etkin katılım, çağdaş program geliştirme çalışmalarında ve öğretimde önemli bir yer tutmuştur. Bu deneylerin devamında öğrenmenin aslında basit ve mekanik olmadığını, karmaşık bir süreç olduğunu, yalnızca gözlenebilen davranışlardan anlaşılmadığını, zihinde de gerçekleşebileceğini, öğrenenin de basit bir alıcı olmadığını ortaya koyan bilişsel kuram deneyleri; çağdaş program geliştirme çalışmalarına temel olmuştur.

Özellikle Piaget'nin yaptığı çalışmalardan etkilenen Bruner ve Tyler'in program geliştirmede öğrenciyi merkeze alan anlayışında, bilişsel kuramın etkileri görülebilmektedir. İlgi uyandıran problemlerin çözümünü, öğrencinin araştırmasını ve sorgulamasını, öğretmenin rehberliğinde öğrenciye yalnızca davranış değil; düşünme becerileri, tutum ve zihinsel beceriler kazandırmayı amaçlayan programların geliştirilmesinde bilişsel kuram deneylerinin önemli bir etkisi olmuştur. Çünkü bilişsel deneylerin sonucunda, öğrencinin araştıran, soruşturan, birtakım karmaşık zihinsel süreçlere sahip olduğu vurgulanmıştır. Bilişsel kuram gibi hümanistik, yapılandırmacılık ve gestalt kuramlarının da çağdaş yaklaşımlara önemli etkileri görülebilmektedir. Öğrencinin etkin olduğu, zihinsel dengeyi ve deneyimi öğretmenin rehberliğinde oluşturabileceği programların hazırlanması gerektiği, bu kuramlarla kabul görmüştür. Sarmal, çekirdek, modüler, proje merkezli, disiplinlerarası, sorgulama merkezli programlama yaklaşımlarına ve yapılandırmacı, buluş yoluyla, araştırma yoluyla, işbirlikli

öğrenme-öğretme etkinliklerinin düzenlenmesine verilen önemin altında; bilişsel kuram gibi çağdaş kuramlar ile ilgili deneyler yatmaktadır.

3. FELSEFİ AKIMLARIN ETKİSİ

Geleneksel program geliştirme anlayışında kabul gören “bilgi” ile ilgili felsefi görüşlerin 20. yüzyılda değişmesinin, program geliştirme çalışmalarına önemli bir etkisi vardır. Bilgili insanın önemsendiği, bilginin depolanması, ezberlenmesi ve aktarılmasına ilişkin daha önceleri önem veren felsefi görüşlerin yerine; bilgiye ulaşmanın, bilgiyi paylaşmanın ve paylaşırken sorgulamanın, gerektiğinde bilgiyi üretmenin ve yapılandırmanın önemini vurgulayan felsefi görüşlerin eğitime olan etkisini program geliştirme çalışmalarında görmek mümkündür. Eğitimi yaşama hazırlık olarak gören ve uzun yüzyıllar hakim olan daimicilik eğitim felsefesiyle ilgili temellerin yerini; esasiciliğe bıraktığını program geliştirme çalışmalarının tarihi gelişiminin incelenmesi ile görmek mümkündür.

Farklı noktalara uygun yaparak ortaya çıkan natüralizm, diyalektik, politeknik ve postmodernizm felsefi akımlarının da program geliştirme çalışmalarına olan katkısı göz ardı edilmemelidir.

Natüralizme göre yaradılış olarak insan, doğuştan özünde iyidir ve doğuştan neye ihtiyacı varsa ona yönelik arayışlar, çabalar ve öğrenmeler içindedir. Bu arayışı, çabaları ve öğrenmeleri de çevresiyle girdiği etkileşim sonucunda ya doğadan ya insanlardan ya da eşyalardan giderme eğilimindedir. İşte insan bu üç kaynaktan yetişerek şekillenir. Natüralizm eğitim felsefesine göre düzenlenecek eğitim ortamları demokratik şekilde bireyi merkeze alan, bireyin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda araştıran, irdeleyen ve bilgiyi keşfettiğinde aklına ve mantığına nasıl yatıyorsa öyle şekillendirmesi ve yapılandırması gerektiğini savunmaktadır. Bu savunulanlar çağdaş eğitim anlayışına da katkı getirmiştir.

Diyalektik eğitim felsefesine göre gerçek; nesne, nesnelerdeki çelişki ve çelişki sonucunda ortaya çıkan değişimdir. Eğitimin üzerine düşen görev ise işte bu çelişki ve değişimin kontrol altında tutularak en aza indirilmesi sonucunda bireyleri üretime katma sürecidir. Bireyin üretim yapabileceği, bireye her türlü bilgi ve beceriyi kazanabilecek şekilde eğitim verilmesi gerektiği yönüyle program geliştirme çalışmalarını etkilemiştir. Süreçte uygulamaya ağırlık verilerek bireylere diyalektik akıl yürütme becerisi kazandırılarak onların çok yönlü yetişmelerine katkı sağlanması ve öğretmenin çok iyi bir rehber olarak bireylerin sorumluluklar alarak etkin katılımlarını sağlaması çağdaş programlara yön veren özellikleridir.

Bireylerin mutluluğunu ve haz almasını temel alan felsefe politekniktir. Politeknik eğitim felsefesinde okullarda oluşturulan eğitim ortamlarında bireyler haz alıp mutlu olacağı süreçlere dahil edilmeli anlayışı savunulduğundan politeknik felsefenin eğitime ve program geliştirmeye en önemli katkısı; bilimsel düşünme süreçlerine katılan bireyler üretken ve mutlu olduğunda toplum da mutlu olacaktır, anlayışıdır.

Genelgeçer tek bir bilimsel sürecin olamayacağını ve gerçekleri anlamının sadece bir yolu olmadığını savunan felsefe ise postmodernizmdir. Postmodernizmin eğitime olan katkıları ise bireyin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda kendi öğrenme tarzına göre esnek ve ders dışı etkinlikleri daha fazla kapsayacak eğitim etkinliklerinin düzenlenmesidir.

Yirminci yüzyılda hızla yayılan pragmatizm (yarcılık) “Beni neresi ilgilendiriyor?” anlayışı ve bireysellik, idealizme ve realizme dayalı eğitim felsefelerinin yerini ilerlemecilik ve yeniden kurmacılığa bırakmasına neden olmuştur. John Dewey’in öncülüğünü yaptığı ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık eğitim felsefelerinde Dewey, eğitimi; yaşama hazırlık olmaktan öte yaşamın kendisi olarak kabul etmiştir. Özellikle de ilerlemecilik eğitim felsefesinde, bireysellik, bireyin ilgi ve ihtiyaçları, eğitim sürecine etkin katılımı önemli görülmüştür. Çağdaş eğitim programlarında öğrenci yani bireyin ön plana çıktığı görülebilmektedir. Bu yönüyle de yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden bu yana hakim olan ilerlemecilik eğitim felsefesinin etkisi ile “öğrenci merkezli (etkinliklere göre) program tasarımları” yaygınlaşmaya başlamıştır. Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına önem veren çocuk merkezli tasarım, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarının okul yaşantısı sırasında belirlenmesi gerektiğini savunan yaşantı merkezli tasarım, öğrencinin kendi doğasına göre sosyalleşmesini önemseyen romantik tasarım ve öğrencinin sadece davranışları ile tüm özellikleri ve özerklikleri ile dikkate alınması gerektiğini savunan hümanistik tasarımlar, çağdaş öğrenci merkezli programların en güzel örnekleridir. Bireylerin bilinçli sosyal bir reform gerçekleştirebileceğini savunan yeniden kurmacılık eğitim felsefesi ve sorun merkezli programlar, çağdaş felsefelerin çağdaş programlara etkisini göstermektedir. Toplumsal (sosyal) gerçekleri ve bunlara ilişkin genelleme becerisini savunan yaşam şartları tasarımı, sorunsal konuların etrafında derslerin yer aldığı çekirdek tasarım, toplumsal sorunların çözümü ile reformu olumlu etkilemek isteyen toplumsal sorunlar tasarımı, çağdaş eğitim felsefelerinden yeniden kurmacılığın program geliştirmeye etkisinin en belirgin örnekleridir. Çağdaş felsefi akımlar ve eğitim felsefeleri bireye yani öğrenciye, bireylerin oluşturduğu topluma ve toplumsal yaşama önem veren program geliştirme çalışmalarının yapılmasını sağlamıştır.

3. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİNDEKİ GELİŞMELERİN ETKİSİ

Bilgideki, bilginin kullanılmasındaki, iletişim teknolojisindeki, ekonomideki ve toplumdaki ilerlemeler, bireylerin beklentilerinde ortaya çıkan değişimler; beraberinde eğitim sistemlerinde ve eğitim programlarında yeni yaklaşımları ve gelişmeleri gündeme getirmektedir. Yeni yaklaşımlar ve gelişmeler okulun işlevinde, öğretmenin görevlerinde ve sorumluluklarında, bilginin kullanılma biçiminde değişiklikleri zorunlu kılmaktadır.

Eğitimde yeni yaklaşımların sağladığı öğrenmeyi öğrenme, etkin öğrenme, yaşam boyu öğrenme gibi kavramların kabul görmesi okulun işlevini değiştirmiştir. Eskiden öğrenme için en önemli kaynak olarak kabul edilen okullar, öğrenmeyi öğrenme ve etkin öğrenme kavramlarının getirilerinin etkisiyle tek kaynak olarak görülmemekte, yaşam boyu öğrenmeye verilen önem ile okulların toplumla bütünleşmesi gereken kurumlar olması beklenmektedir. Okulun işlevinin değişmesinin temelinde öğrenciye kazandırılmak istenen niteliklerin değişmesi de

yatmaktadır. Öğrenciye kazandırılmak istenen nitelikler ile birlikte öğretme-öğrenme süreci, öğretmenlerin görevleri ve sorumlulukları da değişmiştir.

Geleneksel anlayışta öğretmen, bilgiye sahip olan ve bilgiyi aktaran kişi olarak görülmekteyken bilginin elde edilmesinde ve kullanılmasında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, öğretmenin sınıf içerisindeki rolünü de değiştirmiştir. Bilgiye ulaşmadaki bütün teknolojik olanaklara karşın, insan bir yol göstericiye çok daha fazla gereksinim duymaktadır. Öğrencinin öğrenmeyi öğrenme olanaklarını kullanması, etkin katılımının sağlanması, öğrencinin hedeflenenin dışında öğrenmeler gerçekleştirme olasılığı, konu alanının, toplumun, bireyin gereksinimlerinin değişmesi öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını, sahip olması gereken bilgi, beceri ve niteliklerini de artırmaktadır. Öğretmenlerden beklenen kendi öğretim alanı ile ilgili bilgileri çok iyi bilmesinin yanı sıra öğrencilerinin öğrenmelerini kolaylaştırıcı olma, etkili bir öğretici olma, grup çalışmalarını düzenleme, öğrencilerinin ilgisini çekme yeterlilikleri artık daha fazla önemsenmektedir. Öğretmenler; öğrencinin daha etkin olmasını sağlamak, problem çözme, araştırma, sorgulama, etkili iletişim, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, analitik düşünme, yansıtıcı düşünme ve karar verme gibi becerileri kazandıracak öğrenme-öğretme etkinliklerini düzenlemek, etkinlikleri düzenlerken öğrencilerin psikolojik dengelerini, sosyal etkileşimlerini, cinsel ve kültürel eğilimlerini de dikkate almak zorundadırlar. Bu sıralananlar, öğretmenin artan sorumluluklarından yalnızca birkaçıdır (Eacute ve Esteve, 2000; Gürkan, 2001).

Dünyadaki gelişmeler ve değişmeler her konuda olduğu gibi eğitimde de yeni yaklaşımları ve anlayışları beraberinde getirmektedir. Bu yaklaşımlar ve anlayışlar öncelikle eğitim programlarında etkisini göstermektedir. Küreselleşen, gelişmiş, gelişmekte olan iletişim yolları ile bilgi alışverişi içerisinde olan bir dünya eğitim sistemlerindeki yani yaklaşımların temelindeki önemli bir noktadır. Örneğin, dünyanın küçülmesi (küreselleşme) çeşitli kültürlerin birbirini etkilemesini ve böylece eğitim içeriğini ve kullanılan bilginin takasını gündeme getirmektedir. Bu durum da konulara göre planlama anlayışı yerine, disiplinlerarası ve kültürler arası planlama anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Yani kültürler ve disiplinlerarası planlamanın iki sebebi olduğu anlaşılmaktadır: Küreselleşme (Globalleşme) ve iletişimin kültürler arasında hızlanmış olması. Bilgi ve iletişim teknolojisinin eğitimde küreselleşmeyi artıran bir faktör olması da bu iki kavram arasındaki ilişkinin önemini artırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, yaşam boyu öğrenmenin gündemde olduğu bilinmektedir. Okullar bilginin insanlara ulaşması için önemli ortamlar olmasına rağmen, artık tek kaynak olarak görülmemektedir. Bu nedenle “öğrenmeyi öğrenme” kavramı ile karşılaşılmaktadır. Bunun sebepleri ise eğitimdeki, bilgideki ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin birçok konuda yeni yaklaşımları gündeme getirmesidir. Aktif (etkin) öğrenme, öğrenmeyi öğrenme, elektronik öğrenme, yaşamda kullanılabilir bilgiyi öğrenme, bilgisayar destekli öğretim, uzaktan eğitim çağdaş program geliştirme çalışmalarında önemsenen kavramların başında gelmektedir. Program geliştirme çalışmalarında bu kavramların önemsenmesinde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkisi oldukça fazladır.

Program geliştirmedeki yeniliklerin ve çağdaş anlayışların programların hazırlanmasına ve uygulanmasına olan etkisini görebilmek adına program geliştirme sürecinin her bir aşamasında hangi yeniliklere dikkat edilmesi gerektiği incelenmelidir.

Yeni eğitim programlarının çoğu, ayrıntılandırılmış içeriğin ön plana çıkarılmasından çok öğretme-öğrenme etkinliklerine önem vermektedir. Bununla birlikte, çoğu konu alanında, içerik seçimi ve yapılandırılması hâlâ önemli görölmektedir. “Geleneksel” eğitim programında, öğretilmesi gerekenin açık olması ve içerik sıralamasının konunun mantıksal yapısına dayalı olmasını varsayma eğilimi vardır. Bu bazı bilimsel ve teknolojik konular için hala geçerli olabilmektedir. Bu konularda bile, mantıksal bir yaklaşımdan ziyade psikolojik bir yaklaşım izleme konusunda tartışmalar vardır. Bu, öğrenenlerin ilgileriyle işe başlamayı ve konunun temelindeki mantıksal yapıya inerek çalışmayı ifade etmektedir. Ana kavramlar genelde soyut ve zordur; öğrenenlerin ilk ilgileri konunun net uygulamalarında yer almaktadır. Örneğin, odun ya da cam gibi gerçek yaşama ait maddeler kimya dersinde çok karmaşık yapılar halini alabilmektedir (Neary, 2002).

Eğitim programına ilişkin planlama ve uygulama sürecinin farklı yönlerine verilen göreceli önem eğitim programı ve öğrencilerin doğası ile ilgili program tasarlayıcılarının ve uygulayıcılarının görüşlerine bağlı olacaktır. Bu doğrultuda genç program tasarlayıcılarının yetişmesi ve alanda çalışmaları ile program alanında dikkate değer değişimler oldu. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir (Neary, 2002, 57):

- Konu içeriğindeki değişim ihtiyacının tanımlanması; hızlı teknolojik değişim sürecinde yeni bilgi ve becerilere verilen önem.
- Eğitim programı içeriğini daha net ifade etme ihtiyacının tanımlanması ile değerlendirme sürecinin daha adil ve güvenilir olabilmesine verilen önem.
- Öğrenme ürünlerinin yanında öğrenme sürecinin öneminin de tanımlanması
- Öğrenme sürecinde öğrenenin aktif katılımına verilen büyük önem
- İçinde öğretmenin yanında öğrenenin yer aldığı anlayışa verilen önem

Yirmibirinci yüzyılın ilk yıllarında program geliştirme alanında çalışanların, ürün, süreç ya da bu yaklaşımların daha yeni uzantıları gibi programların temel ilkelerinin de ötesine gittikleri görölebilmektedir. Örneğin, İngiltere’de Barnett, Parry ve Coate’nin program modelinin amacı; bilgi, eylem ve birey olarak üç öğeyi içermektedir. Bilgi, bir disipline ilişkin özel konulardan oluşur. Eylem, bir disipline ilişkin zorunlu becerilerden oluşur. Birey ise, bir disipline ilişkin kendi yeterliliklerini tanımlamayı içerir. Örneğin, tarih dersinde, bilgi alanı tarih uzmanlık alanını ve içerik ile ilgili bilgileri bilmeyi, eylem alanı eleştiri yazma gibi becerileri; birey alanı eleştirel değerlendirmeci olarak bireyin kendine ilişkin görüşlerini içerir. Bu program yaklaşımı, çok basit ve pratik olmasına karşın metabilışsel özellikleri ve öz denetim becerilerini geliştirmeye yönelik bir anlayış olduğu söylenebilir (Howard, 2007).

Program, öğretim ve değerlendirme ile ilgili diğer bir yaklaşım ise Fink (2007) tarafından ortaya atılan kaynaştırılmış (bütünleştirilmış) ders tasarımıdır (integrated course design). Bu yaklaşım öğrenme süreçlerindeki önemli öğrenme deneyimlerinin önemini vurgulamaktadır.

Yaklaşım, öğrenme amaçları, öğretme ve öğrenme etkinlikleri, dönüt/değerlendirme olmak üzere üç boyutu içermektedir. Öğrenme amaçları, öğrencilere ne öğretilmek istendiğini tanımlar. Öğretme ve öğrenme etkinlikleri, öğrencilerin nasıl öğreneceğini ve öğrenme için öğrencilerden ne beklendiğini tanımlar. Dönüt/değerlendirme ise, istenen amaçlara öğrencilerin ulaşip ulaşmadığının nasıl bilineceğini tanımlar. Programın bu boyutlarını etkileyen; ders içeriği, akademik beklentiler, konunun doğası, öğrenciler ve öğretmenler gibi bazı mevcut durum ile ilgili değişkenler de dikkate alınmalıdır. Fink, bu yaklaşımda Bloom'un taksonomisinden farklı olarak altı öğrenme biçimi üzerinde durur. Bu öğrenme hiyerarşisi sırasıyla aşağıdaki gibidir (Howard, 2007):

- Bilgi (knowledge)
- Uygulama (application)
- Kaynaştırma/bütünleştirme (integration)
- İnsan boyutu (human dimension)
- Yoğunlaşma/içselleştirme (caring)
- Öğrenmeyi öğrenme (learning how to learn)

Görüldüğü üzere program geliştirme anlayışının gelişmesinde yaşam boyu öğrenme, bilgi ve iletişim teknolojisi, özellikle de bu kavramların ön plana çıkmasında önemli bir role sahip öğrenmeyi öğrenme kavramı önemli role sahiptir.

3. 1. Öğrenmeyi Öğrenme

Eğitimde çağdaş bir yaklaşım olan öğrenmeyi öğrenme, öğrenen merkezli eğitim anlayışı olup bireyin kendi öğrenme özelliklerini tanıması, öğrenmede yararlanılan stratejileri bilmesi, seçmesi ve kullanabilmesidir. Öğrenmeyi öğrenme; etkin web projeleri veya yüzeysel kaynak tarama yerine öğrenciyi bir problemi derinlemesine incelemeye, analiz etmeye, probleme ilişkin veriler toplamaya, çözüm önerileri sunmaya teşvik etmektir. Öğrenme sürecinde öğrenci niçin öğrendiğini keşfederek kendine özgü hatırlama yöntemlerini, bilgiyi ilişkilendirmeyi, analiz, sentez ve yorum yapabilme becerilerini de geliştirecek ve öğrenmeyi öğrenecektir. Yaşam boyu öğrenmenin zorunlu olduğu günümüz toplumlarında öğrenme temel becerisinin öğrencilere kazandırılması zorunlu hâle gelmiştir. Öğrenme konusunda bilinmesi gereken en önemli şey öğrenmenin eğitimden, eğitimin ise bilgi aktarımından ibaret olmadığıdır. Koşulların sürekli değiştiğini göz önüne alırsak çoğu bilgi ve becerilerimizin tam tersine giderek daha çok önem kazanacağını unutmamamız gerekmektedir.

Öğrencinin üstbilişsel düşünme yeteneklerini öğrenme ortamında işe koşarak kendi kendine öğrenme esasına dayalı “öğrenmeyi öğrenme” yaklaşımında öğrencinin birtakım görevleri vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrenme etkinliklerine öğrenci kendi inisiyatifi ve isteği doğrultusunda karar vermelidir.
- Araştırma ve sonuca ulaşma arzusuna dayalı olarak sorunları ortaya koymalıdır.
- Yaptığı işlemlerin akışı üzerinde düşünmeli kendi kendine bütün engelleri aşarak amaca ulaşmaya çaba göstermelidir.
- Ulaştığı sonuçları analiz ve sentez yaparak düzenlemelidir.

-Elde ettiği sonuçlardan hareket ederek yeni sorunlar ortaya koymalıdır.

Böylece “öğretme merkezli” eğitimin yerini “öğrenme merkezli” bir eğitim alacaktır. Öğrenci bu süreçte kendi öğrendiklerinden kendisi sorumlu olacak, yeni bilgileri ile eskileri arasında ilişki kuracak, edindiği bilgilere anlam verecek, öğrendikleri arasından uygun olanları seçerek işleyecek, günümüz dünyasında her an değişen bilgiyi yaratıcı bir şekilde kullanabilecektir (Çivi, 2008; Taşpınar ve Gümüş, 2004; Özer, 1998)

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler birçok yeni öğrenme biçimini ortaya çıkarmaktadır. Birbirlerine bağlı ve her biri zaman zaman bir diğerinin üzerine yeni teknolojilerin eklenmesiyle gerçekleşen bu yeni öğrenme biçimlerinin başında uzaktan eğitim, elektronik öğrenme, online (çevrimiçi) eğitim, bilgisayar destekli eğitim gibi farklı teknolojilerin kullanıldığı öğrenme-öğretme biçimleri gelmektedir.

3.2. Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitim, öğrenen ile öğretmenin birbirinden uzakta olmalarına karşın eş zamanlı ya da ayrı zamanlı olarak bir araçla iletişim kurdukları bir eğitim biçimi ya da sınıf içi etkinliklerin yürütülme olanağı bulunmadığı durumlarda eğitim çalışmalarını planlayanlar ve uygulayanlar ile öğrenenler arasında iletişim ve etkileşimin özel olarak hazırlanmış materyaller ile çeşitli ortamlar yoluyla belli bir merkezden sağlandığı bir öğretim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2010). Gelişmelere paralel olarak ise sınıf içi etkinlikler ile ilgili olanakların mevcut olması durumunda bile kullanılabilen, yüz yüze eğitimi destekleyen ve zaman zaman farklı nedenlerle yüz yüze eğitime tercih edilen bir eğitim biçimi olarak eğitim sistemlerine yer almaktadır.

Uzaktan eğitim, eğitim bilimleri kadar eski ve yüz yüze eğitim kadar yaygın bir sistemdir. Hatta birçok konuda başarılı sonuçlar almış bir eğitim biçimidir. Mektupla öğrenim, televizyon ile öğrenim, basılı yayın ya da CD-ROM ile öğrenim yaygın olarak kullanılan uzaktan eğitim biçimlerinin başında gelmektedir. Modern eğitim ve öğrenme biçimleri ve elektronik öğrenme ile birlikte, iletişim, bilgiye ulaşım ve bilgi paylaşımı platformu tüm dünya geneline yayılmış ve dünya genelinde standart bir yapı sunan internet önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Dolayısıyla, internet günümüzde uzaktan eğitim için, faydalanılması gerekli bir platform halini almıştır (Kapıcıoğlu ve diğerleri, 2003; Türkoğlu, 2003). Hatta uzaktan eğitim denildiğinde akla artık ne mektup, ne televizyon, ne de CD-ROM gelmektedir. Artık uzaktan eğitim denildiğinde akla internet gelmektedir.

3.3. Elektronik Öğrenme

Son yıllardaki teknolojik gelişmeler; özellikle bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması, sadece sanayide ya da üretim sektöründe değil; eğitim alanında da hissedilir değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojisi ile **e-öğrenmenin** etkili bir yol olduğu vurgulanmalıdır. Özellikle de öğrencilerin eğitim kurumlarına gitmesini gerektirmeyip öğrenmenin öğrencinin masasına gelmesini sağlamakta diğer öğrenme biçimlerinin de hantal, eski moda ve pahalı yöntemler olarak görünmelerine neden

olmaktadır. E-öğrenme veya diğer söyleniş tarzıyla elektronik öğrenme, web tabanlı öğrenme, sanal sınıf ortamları, bilgisayar destekli öğretim, CD/DVD'den öğrenme gibi internet ve bilgisayar destekli öğretim tekniklerini tanımlamak için kullanılan bir tanımdır. Amaç öğrenenlerin bireysel veya grupla özel beceri veya bilgiler öğrenmelerini sağlamaktır (Bigdoli, 2004).

Elektronik öğrenme, Web'de dolaşarak, belli bir konu başlığı üzerine odaklanmış bir arama yaparak, e-posta mesajları gönderip alarak, bir online kursa katılarak, online bir tartışma ortamına girerek ve e-posta aracılığı ile danışmanlık hizmetleri olarak gerçekleştirilebilir. Tüm bu **e-öğrenme** biçimlerinin ortak bir özelliği, bizlere elektronik olarak sunulan bilgilerden bir şeyler öğrenmemize olanak vermeleridir. Elektronik teknolojisi artık daha fazla bilginin, bugüne kadar olduğundan çok daha ucuza ve daha kolay erişilebilir olmasını sağlamaktadır.

Yirmibirinci yüzyılda oldukça önem kazanan bilgi teknolojileri, iş hayatında aranan insan profilini yeni baştan yaratmaktadır. Günümüzde bireylerin bilgiyi tek bir kaynaktan almaları ve ezberlemeleri beklenmemekte tam tersine değişik yerdeki bilgiye ulaşma yollarını bilen, bunları kullanabilen ve karşılaştığı sorunlarda bilgiyi kullanarak çözüm yollarını bulan bireylerin olmasını amaçlamaktadır. Gelecekte iş hayatında başarılı olması istenen bugünün öğrencilerini de bu amaca ulaşacak şekilde eğitmek ve onlara yardımcı olacak eğitim ortamlarını yaratmak gerekmektedir. Bu aşamada öğretim teknolojilerinin ve öğretim materyallerinin eğitim alanında yeri ve önemi inkâr edilemez. Özellikle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişme, eğitimde öğrenme sürecinin ve amacının sorgulanmasını ve yeniden tanımlanmasını sağlamıştır.

Öğretim teknolojisi, araç kullanılsın ya da kullanılsın, bireylerin davranışlarında ve öğrenme çıktısında meydana gelecek değişikliği sağlamak için öğrenme ortamında yapılan düzenlemelerdir. Bu kapsamda, okul hayatı boyunca öğrenciye uygun öğretim teknik ve teorilerine göre hazırlanmış materyaller sunarak kişinin sahip olduğu yetenek ve becerileri geliştirerek öğrenmeyi hedefler. İlerlemeci eğitimci John Dewey'in de belirttiği gibi eğitim, yaşamın ta kendisidir. Eğitim ortamlarının gerçek yaşamla tutarlılık göstermesi, öğrenci için anlamlı hâle getirilmesi, öğrenci başarısını olumlu yönde etkileyen faktörlerdir. Bu noktada öğretmenlere eğitim ortamını düzenlemede ve öğrenciye sunmada bazı görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında öğretim ortamlarının öğrenci ihtiyacına ve gerçek hayata uygun şekilde düzenlenmesi gelir. Öğretim ortamlarının tasarlanması her zaman çok karmaşık ve pahalı bir yapı değildir. Bazen basit bir biçimde hazırlanmış bir resim ya da çizelge bile öğrenmeyi etkin ve verimli hâle getirebilir.

Eskiden öğretmen bilgiye sahip olan ve onu aktaran tek kaynak olarak görülürdü. Ancak günümüzde bilginin elde edilmesinde ve kullanılmasında yaşanan gelişmeler öğretmenin sınıf içerisindeki rolünü değiştirmiştir. Öğretmen sadece bilgiyi depolayan ve onu öğrenciye sunan kaynak olmaktan çıkıp öğretmenden, öğrenciyi bilgiye yönlendiren kişi olması beklenmektedir. Bu anlayışla, zannedilenin aksine öğretmenin, öğretme ortamındaki etkinliği ve sorumluluğu, sahip olması gereken nitelik ve bilgiler daha da artmıştır.

Bilgisayar ve internetin eğitim alanında kullanılmasının yaygınlaşmasıyla öğretmenlerin ders materyali hazırlamaları ve geliştirmeleri artmıştır. "**Bilgisayar Destekli Öğretim**" ve

“İnternet Üzerinden Öğrenme” gibi yeni kavramlar sıkça kullanılmaya başlanmıştır. **Bilgisayar Destekli Öğretim ve İnternet Üzerinden Öğrenme (elektronik öğrenme)** birimleri her yaştaki bireye yönelik eğitim ve öğretim alanında yardımcı olmaktadır.

Dünyada yaşanan hızlı gelişim ve değişimler içinde önemli bir yere sahip olan teknolojik atılımlar kaçınılmaz olarak eğitim ve öğretim dünyasını da etkilemektedir. Özellikle, son yıllarda bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim ve buluşlar hayatın tüm alanlarına kattıkları rahatlık ve yararların yanında eğitim ve öğretim alanına da önemli katkılar getirmektedir. Teknoloji eğitim öğretim materyali olmaktan çıkıp başlı başına öğretim yolu veya yaklaşımı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin ışığında teknolojiyle organik bağı olan bazı öğretim yaklaşımlarının ve kavramların ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Yakın zamanda adı sıkça geçen ve ön plana çıkan yaklaşım ve kavramlar olarak bilgisayar destekli öğretim, e-öğrenme ve online öğrenme yaklaşımları olduğu söylenebilir.

Bilgisayar destekli öğretim bilgisayar teknolojisinin kullanılmasına dayanır. Bireysel farklılıklara ve bireysel hıza uygun bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Burada bilgisayar çoklu ortam rolünü üstlenerek; bilgisayar yerine göre bir öğretici, alıştırma yaptırıcı, uygulamacı veya bir durumun benzerini canlandırıcı olarak kullanılabilir.

Genellikle sanal eğitim ortamları ve yazılımlar yoluyla öğretim gerçekleştirilir. Öğretmen rehberdir. Öğretimin yanı sıra ölçme ve değerlendirme, rehberlik ve yönetim hizmetleri gibi birçok alanda kullanılabilir. Verilerin depolanması, düzenlenmesi ve veri ulaşımı bakımından avantajlar sağlar. Öğrencinin tekrar yapmasını kolaylaştırır (Gürer, 2007).

Bilgisayar destekli öğretim öğrenme hızına duyarlıdır. Etkin katılım sağlanır. Bu yaklaşımda çok çeşitli öğretim etkinlikleri düzenlemek mümkündür. Öğrenci performansının izlenmesi ve değerlendirilmesi kolaydır. Zaman ve mekan konusunda bağımsızdır (Uşun, 2009). Bununla birlikte bilgisayar destekli öğretim öğrencilerin sosyopsikolojik gelişimlerini engelleyebilir. Özel donanım ve kullanım becerisi gerektirdiğinden öğretim niteliği zayıf olabilir.

İletişim teknoloji sınırlarını zorlayan en önemli güç olarak kabul edilen internet, eğitim ve öğretime yeni bir boyut kazandırmıştır. İnternet birçok öğrenme modeli oluştururken bireylerin öğrenme stratejilerini ve motivasyonlarına farklı bakış açıları getirmiştir. İnternetin eğitim ortamları ile bütünlük sağlaması sonucunda ortaya çıkan internet tabanlı uzaktan eğitim, 1800’lü yıllarda başlayan uzaktan eğitim kavramındaki tek yönlü iletişim modelini interaktif çift yönlü iletişim modeline çevirmiştir (Gürol ve Sevindik, 2001). Karşılıklı etkileşime, öğretmen öğrenci, öğrenci öğrenci arasında iletişim kurmaya olanak tanıyan internet tabanlı öğrenme ise online (çevrimiçi) eğitim olarak literatürde yer almaya başlamış hatta 2000’li yıllarda oldukça rağbet görmüştür.

Yirminci yüzyılın sonlarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişme göstermesi ve yirmibirinci yüzyılın başında da bu gelişmelerin artık gündelik yaşamın sıradan olaylarından biri haline gelmesi, uzaktan eğitimin en gelişmiş biçimi olan online (çevrimiçi) teknolojileri kullanan ortamları artırmaktadır (Ergül, 2006).

3. 4. Online (Çevrimiçi) Eğitim

Okul merkezli veya öğrencilerin evlerinde, çalışma yerlerinde oluşturulan bilgisayar ağları

yoluyla gerçekleştirilir. Öğretmen desteği ve öğrenme araçları bilgisayar ağı yoluyla terminallere bağlıdır. Terminallerin çalışma zamanı öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını

karşılamaya yönelik olarak değişebilir. Sanal veya gerçek zamanlı grup çalışmaları yapma olanağı vardır (Race, 1999).

Online (çevrimiçi) eğitim, sadece internet tabanlı öğrenme biçimlerinden biri olmakla kalmayan, mevcut diğer öğrenme biçimlerinin en dinamik ve zenginleştirilmiş biçimlerinden birisi olduğu söylenebilir. Online (çevrimiçi) eğitim, Ergül'ün (2006) Holmberg'dan (1989, 6) aktardığına göre, öğretici ve öğrencilerin zaman ve mekan olarak birbirlerinden ayrı olması ile gerçekleşen formal bir öğretim olarak tanımlanan uzaktan eğitimin bir alt kategorisidir. Geleneksel uzaktan eğitim modelleri, öğrencinin bağımsızlığını ve öğrenmenin özelleşmesini vurgulamakla birlikte, online (çevrimiçi) eğitim bir grup etkinliğidir ve örgün eğitimde mevcut olan sosyal etkileşim sürecini de içinde barındırmaktadır.

Öğretmenler her nerede ders yapıyorsa yapsın, çalışma kitapları ve sınıf tartışmalarına ek olarak Web, İnternet ve gelişmiş materyalleri kullanma ihtiyacı bugün değilse bile çok yakın zamanda hissedilecektir. Teknoloji mültimedya ile çalışmayı kolaylaştırdığından, farklı biçimlerde daha fazla bilgi sağlayacaktır. Teknolojiyle iç içe çalışabilmek ve bilgiyi öğrenciler için en iyi biçimde tasarlayabilmek eğitimin her alanında önemli bir parçasıdır. İster yüz yüze isterse online (çevrimiçi) olsun öğrencilerin birbirleriyle ve ders materyalleriyle iç içe olmasını sağlamalı ve de öğrenmeyi gerçekleştirmek için etkili bir iletişim becerisine sahip olunmalıdır (Porter, 2004).

Harasim'e göre (1990,43) online (çevrimiçi) eğitimin beş özelliği şunlardır (Ergül, 2006):

- Çok fazla kişiyle iletişim kurma,
- Bağımsız yer,
- Bağımsız zaman (esnek zaman),
- Metine dayalı iletişim,
- Bilgisayar ortamı etkileşim

Online (çevrimiçi) eğitim yüz yüze eğitim kadar zaman almakta ve katılım gerektirmektedir. Öğretmenlik deneyimi bir o kadar değerli ve yüksek kalite eğitim gerekliliği de bir o kadar önemlidir. Çevrimiçi eğitime bu anlamda bakıldığında, yerinde eğitimle arasında ilk başta tahmin edildiği kadar fark olmadığı görülecektir. Materyaller ve öğretim yöntemleri derslerin hem yüz yüze hem elektronik olarak tasarlanmasında, eğitim felsefesi ve öğrenenlerin istekleri dikkate alınmalıdır. Öğretmenlerin ilk çevrimiçi derslerini oluşturmak için yaptıkları planlar bazen çevrimiçi öğretim ve geleneksel bir sınıfta öğretim arasındaki farklara dayanmaktadır. Elektronik bir sınıfta öğrencilerle düzenli bir yüz yüze etkileşim olmaması gibi bazı net farklar olmasına karşın (mültimedya sık sık kullanılmadığında), uzaktan eğitim

de sınıf içi dersler de öğrenme yaşantısını kolaylaştıracak bir rehber ihtiyacı duyacaktır (Porter, 2004).

Online (çevrimiçi) eğitim, etkileşim olanaklarının fazla olduğu senkron (eşzamanlı) ya da sınırlı etkileşimin sağlandığı asenkron (farklı zamanlı) biçimleriyle gerçekleştirilebilmektedir. Senkron (eşzamanlı) eğitimde öğrenenler, öğretmenin ve diğer öğrenenlerin söylediklerini, gösterdiklerini hatta kendi görüntülerini aynı zaman diliminde paylaşabilmektedirler. Hem görüntüyü, hem sesi hem de materyali paylaşma yüksek düzeyde bir etkileşim olanağı oluşturacaktır ve bunun için gerekli teknoloji olanakları kullanılmalıdır. Senkron (eşzamanlı) eğitimlerde aynı zaman diliminde internet aracılığı ile eğitim ortamına bağlanmayı gerektirmektedir. Asenkron (farklı zamanlı) eğitimde ise öğretmenin daha önceden hazırladığı eğitime öğrenenlerin yine internet aracılığıyla daha sonradan ulaşmasıyla gerçekleşir. Bu nedenle zaman sınırlaması da gerektirmez.

3. 5. Online (Çevrimiçi) Eğitimin Yararları

Düzenlenen online (çevrimiçi) programın kendi özelliklerine göre hedeflenen kazanımların ve etkinliklerin yapılandırıcı ve/veya davranışçı anlayışa uygun olarak belirlenmesi gerekir. Öğreticilerin öğrenci yelpazeleri ve öğretecekleri derslerin türü açısından uygun pedagojik yaklaşımlara karar verme konusunda kesinlikle etkin bir şekilde yer almaları gerekir (Porter, 2004, 13-14).

Online (çevrimiçi) eğitimde dünyanın her köşesinden daha çok öğrenciye etkili bir öğrenme ortamı sağlamak olasıdır. Kendi içinde eğitsel idealler taşıyan bir hedefin çevrimiçi eğitime en azından kuramsal bir yararı olacaktır. Diğer yararları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Porter, 2004, 14-15):

-Öğrenenlerin doğrudan ilgi ve ihtiyaçlarına uygunluğu; özellikle de verimli çalışan öğrenciler bilgisayar kullanmakta ya da gerekli bilgisayar becerisini kısa sürede geliştirmektedirler. İnternet erişimi olan öğrencilerin de online (çevrimiçi) eğitime ilgisi olduğu görülmektedir. Bu özelliklere sahip öğrenenler derslere her yerde istedikleri an ulaşabildikleri için, ilgi çekici gelir.

-Hedeflenen kazanımların başarıya ulaşması için öğrenenlerin online (çevrimiçi) eğitime hazırlanmaları gerekmektedir. Öğrenenlerin teknoloji ve çevrimiçi derslerde yer alan yapıları kullanmalarına ve diğer öğrenenlerle internet aracılığıyla çalışıp sosyalleşmelerine yardımcı olmak başarı için gerekli öğelerdir. Etkili online (çevrimiçi) eğitim programı dersler ya da en azından öğrenenlerin elektronik eğitime uyum sağlamasına yardımcı olacak modüller içerir.

-Daha fazla öğrenen, öğretmen ve konu uzmanıyla çalışma olanağı sunar. Farklı kültürlerden ve farklı tecrübeleri olan insanlarla iş birliği yapmak öğrenme ortamını zenginleştiren ve öğrencilere daha geniş iletişim ağları sağlayacak potansiyeller sunar.

-Utangaç olan, yüz yüze ders sürecinde diğer öğrenenlere ayak uydurmakta zorlanan ya da kendilerini etkili bir şekilde ifade edebilmeleri için zamana ihtiyacı olan öğrenenler için de yüz yüze eğitimde sağlanamayacak rahatlığı sağlar. Öğrenenler çevrimiçi derslerde gerçek bir yazışma anında bile kendilerini rahat hissedebilirler çünkü çevrimiçi alanın eşitlikçi bir oyun sahası sunduğunu düşünürler. Diğerlerinden farklı görülen ya da giyinen öğrenenlere çevrimiçi ortamda eşit davranılır çünkü diğer öğrenenler metne dayalı derslerde ekranlarını göremezler (Öğrenenin de görüntülü olarak katılımına olanak tanıyan online eğitimler hariç).

Tüm teknolojik olanakların kullanıldığı online (çevrimiçi) eğitimlerde bile değerlendirilen şey öğrencinin görünüşü değil öğrenmenin kalitesidir.

-Öğrenenlerle ve öğrenenler arasında katılımı artırır. Örneğin, bir konuşma sırasında şart olmasa da tüm öğrenciler katılım için cesaretlendirilmektedirler. Herkesin kendini duyurma şansı vardır; sınıfta arka köşelerde saklanmak zordur. Öğrenenler çevrimiçi olarak aldıkları geri bildirimlerin daha olumlu ve destekleyici olduğunu belirtmişlerdir. “İyi bir noktaya değindin.”, “Bunu daha önce hiç düşünmemiştim.”ya da “Harika fikir!” gibi yorumlar çevrimiçi ortamda daha yaygındır. Geleneksel bir sınıfta öğrenciler bir konuşmacıyla fikir birliğine sahip olsalar bile, olumlu bir yorum yapmak için konuşma olasılıkları daha düşüktür. Başınızı sallamak sınıf içindeki konuşmacılara verilecek tek pekiştirici olabilir. Birkaç olumlu yazılı yorum görmek çevrimiçi öğrencilere moral vermektedir.

-Geleneksel bir sınıfta öğrencilerden bazıları kendilerini rahat hissetmeyebilirler çünkü diğer öğrenciler kaşlarını çatmak, gözlerini devirmek, sesli bir şekilde iç çekmek, kollarını bağlamak ya da kafalarını sallamak gibi olumsuz bedensel tepkiler verebilirler. Diğer öğrenciler bir ifadeye olumsuz tepki verseler bile çevrimiçi eğitimde yorumu yazan öğrenci bir başka öğrenci cevap yazana kadar çoktan düşüncesini iletmış olmaktadır. Bunun yanında, en azından basılmış yazılara dayalı yazışmalarda öğrenciler bir yazışma sırasında birbirlerini göremez ya da duyamazlar. Çevrimiçi bir yazılı sohbet sırasında olumsuz beden dili ya da eleştirel ses tonundan kurtulmak mümkündür.

-Gerekli bilgisayar teknolojilerine daha önceden erişimleri varsa öğrenenlerin eğitim ücretleri daha düşük olabilmektedir. Fiziksel anlamda erişilen bir kampustaki derslere katılmaya bağlı olan etkinlik ücretleri, kampus yaşamı ya da yerleşme, park ücreti ve diğer masraflar çevrimiçi öğrenenler için geçerli değildir.

-Etkili bir öğrenme durumu için gerekli etkileşim miktarına bağlı olarak bazı yüksek teknolojiyle donatılmış sınıflar bir dönemde bir öğretmenin rehberlik ettiği kurum içi sınıflara sığması mümkün olandan çok daha fazla öğrenciye yer sağlayabilir. Kaliteden ödün vermeden mali anlamda sürdürülebilir çevrimiçi programlar oluşturmak zordur ancak çevrimiçi dersler kuruma yeni kazançlar sağlayabilir.

Öğretmenlerin, online (çevrimiçi) eğitimin avantajlarını gerçekleştirmek için sınıfta destekleyici, profesyonel ve olumlu bir atmosfer oluşturması gerekmektedir. Çeşitli materyallere ulaşmak ve dünyanın her yerinden insanlarla mail ve sohbet aracılığıyla iletişim kurmak web tabanlı derslerle sağlanan önemli yararlardır. Bununla birlikte, bu yararlar ancak öğrenciler araçları kullanarak ve bir çevrimiçi öğrenci topluluğu oluşturmak için birlikte çalışarak kendilerini rahat hissederlerse fark edilir. Öğretmenler, çevrimiçi eğitimin nasıl verileceğini öğrenmelerinin yanı sıra anlamlı materyaller ve etkinlikler geliştirecek araç ve zamana sahip oldukları takdirde destekleyici ve yaratıcı bir ortam oluşturabilirler. Buna karşın çevrimiçi eğitimin yüz yüze eğitim ve öğretime göre daha yüksek kalitede ve daha etkili olabileceği ve olması gerekmesine rağmen, bazı öğretmenler çevrimiçi eğitimden ziyade diğer eğitim türlerine daha uyumlu olabilmektedirler. Çevrimiçi eğitimcilerin bireysel öğrenmeyi sağlamaları; öğrenci toplulukları oluşturmak için farklı ilgi, beceri ve ihtiyaçlara sahip olan öğrenenleri bir araya getirmeleri; beklentileri net bir şekilde ifade etmeleri ve yüksek standart sağlamaları; öğrenci ihtiyaçlarına uyum sağlayabilmeleri; açık ve etkili iletişim kurabilmeleri ve internet ile iç içe olmaktan haz almaları gerekmektedir. Yöneticiler ve teknik uzmanlar, sadece çevrimiçi programların altyapısına değil eğitim ve gelişime de yüksek derecede kurumsal bağlılık gerektiren bu desteği sağlamalıdır. Çoğu öğretmen bu desteği alamayacağından endişelenmektedir. Çünkü ders oluşturma, kolaylaştırma ve sunma

teknik ve pedagojik uzmanlar gerektiren zaman alıcı etkinliklerdir. Charp'ın (2001) da vurguladığı gibi; öğretmenlerin ders materyalleri oluşturmaları ve program geliştirme sürecinde “etkin bir şekilde yer almaları başarılı ve faydalı online (çevrimiçi) programlar için zorunluluktur. Tüm kurum kendini yüksek kalitede online (çevrimiçi) eğitime adarsa, öğrenciler, öğretmenler ve kurum tam anlamıyla bu avantajlardan yararlanabilir (Porter, 2004).

3.6. Online (Çevrimiçi) Eğitimde Program Geliştirme

Online (çevrimiçi) eğitimi planlamanın ve ders içeriğinin hedeflenen kazanımlara göre nasıl hazırlanması gerektiği hedef kitleye göre değişir. Bu noktada dersin internet ortamından verilip-verilemeyeceği ve verilecek ise nasıl verileceği (eş zamanlı-farklı zamanlı) çok önemlidir. Bunun yanı sıra internet tabanlı uzaktan eğitimde yani online (çevrimiçi) eğitimde üç önemli temel nokta vardır. Bunlar (Türkoğlu, 2002, 34);

- Programın tasarımında kullanılan yöntemlerin doğru seçimi
- Kullanılacak yöntemlerin internet teknolojileriyle destekleniyor olması
- Teknik, kaynak ve öğretmen desteğinin sağlanmış olması

Bir online (çevrimiçi) eğitim programı geliştirilirken aşağıdaki aşamaların ya da buna benzer bir sistematığın tasarlanıp izlenmesi programın başarılı bir biçimde uygulanmasına olanak tanıyabilir (Türkoğlu, 2003):

1. Hedeflenen kazanımların belirlenmesi,
2. Alanyazın ve benzer çevrimiçi sitelerin araştırılması,
3. Akademisyenlerle ve konu uzmanlarıyla işbirliğinin yapılması,
4. Araç-gereçlerin ve derslerin hazırlanması,
5. HTML sayfalarının hazırlanması,
6. Öğrenci kaynaklarının eklenmesi,
7. Yazılım ve veri tabanı desteğinin sağlanması,
8. Erişim kontrolünün sağlanması,
9. Öğrencilerle ilgili bilgi toplama desteğinin sağlanması,
10. Programın denenmesi
11. Sitenin güncel ve kullanılabilir tutulması.

Çevrimiçi eğitim programı geliştirilirken sorulan soru şudur: Etkili bir öğrenme ortamı için ne kadar ve ne tür bir etkileşim uygun olur? Eğer program geliştirecek ve çevrimiçi ders

verecekseniz programı başarılı kılmak için çok iyi geliştirilmiş bir plana ihtiyacımız vardır. Bir eğitim programında yer alan her bir ders iyi geliştirilmiş olmalı ve kendi içinde bir bütün oluşturulmalıdır. Çevrimiçi eğitim programları hazırlanırken aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir (Porter,2004):

-Çevrimiçi ortamda tamamlanması için özel olarak tasarlanmış yönetilebilir içerik ve etkinlikler sunmalıdır. Ayrıca her bir ders kurum tarafından sunulan diğer derslerle tasarım açısından benzer olmalıdır. Akademik kurumdaki muhtemel birkaç lisans programının belli ya da genel eğitsel gereklilikleri kurumun programını desteklemek için diğer dersin içeriğiyle de uyum göstermelidir. Bu ders dizileri öğrencileri giriş bilgi ve becerilerinden daha yüksek etkinlik ve fikirlere yönlendirmelidir.

-Ders materyalleri farklı yetenek ve öğrenme şekli olan öğrencilere göre tasarlanmalıdır. Etkileşime ortam hazırlamalı ve doğrudan ezber ve tekrara dayalı aktivitelerden fazlasını sunmalıdır. Yaratıcı ve yenilikçi olmalıdırlar (ortamdan bağımsız olarak tüm ders materyalleri böyle olmalıdır).

-Bir ders programındaki çevrimiçi bir dersin yapısı (özel bir gruba verilenler gibi) benzer olmalı ve benzer teknoloji kullanılmalıdır. Tek bir çevrimiçi ders alan ve çevrimiçi deneyimi güzel ve değerli bulan öğrenciler başka bir ya da iki ders almaya karar verebilir ya da tüm dersleri çevrimiçi almak için kayıt yaptırabilir. Çevrimiçi araçlar ve tüm tasarım aynı kurum tarafından verilen tüm dersler arasında aynı olmalıdır, böylece öğrenciler bir çevrimiçi derste öğrendiklerini bir diğerine aktarabilirler.

-Ayrıca, çevrimiçi sınıflardaki öğrencilerin kendi kendilerine çalışmalarının yanı sıra öğretmen ve diğer öğrencilerle asenkron ve senkron aktivitelerle etkileşime geçmeleri beklenebilir. Çevrimiçi bir öğrenci topluluğu oluşturmak çoğu çevrimiçi dersin önemli bir parçasıdır. Sosyalleşme başarılı bir dersin bir ögesidir ve sosyal etkinlikler eğitim programının her alanında yer almalıdır.

-Bugün eğitimde, etkili bir eğitim programı gereksinimi başarılı çevrimiçi programlar için de zorunludur. Artık sadece kurumunuzun çevrimiçi eğitim sunması gerekip gerekmediğini belirlemek yeterli değildir; çevrimiçi eğitimin verilmeye değer olduğuna karar verirseniz yapı ve tasarım da uyumlu olmalıdır. Öğrenciler tamamlanmış, iyi tasarlanmış, bütün bir program görme beklentisi içindedirler. Ayrıca, yenilikçi ve etkileşimci bir program talep etmektedirler aksi takdirde eğitim programının bu kriterleri karşıladığı başka bir kuruma yönelebilirler.

-Çevrimiçi eğitimcilerin amaçları öğrencilere çeşitli konularda bilgi temeli sağlamak ve öğrencilerin en az bir alanda konu uzmanı olarak gelişmelerine yardımcı olmaktır. Ayrıca, öğrenciler bilgiyi eleştirel bir şekilde değerlendirip verilerin analiz ve sentezini yapabilmeliler. Kendilerini doğrudan, yazılı olarak ya da sunum yoluyla net bir şekilde ifade edebilmeliler. İyi oluşturulmuş bir eğitim programı öğrencilerin becerilerini pratikleştirmelerini destekler, ayrıca öğrencilere konuları anlamaları için ve kendilerini etkili bir şekilde ifade edebilmeleri için yollar da sunar. Çevrimiçi eğitim programlarındaki bireysel dersler bu entelektüel gelişime sonradan engel oluşturabilirler.

Türkoğlu (2003) tarafından yapılan literatür taraması sonunda, online (çevrimiçi) eğitimi gerçekleştirmek için izlenmesi gereken aşağıdaki on altı adım belirlenmiştir:

1. Projenin doğuşu ve başlatılması

2. Projenin tanımlanması

3. Proje ekibinin kurulması
4. Planlama
5. Finansmanın bulunması
6. Projeye başlama kararının verilmesi
7. Eğitim programının geliştirilmesi
8. Yönetim, destek, fiziki kaynakların hazırlanması
9. Uzaktan eğitim sitesinin hazırlanması
10. Eğitim medyalarının hazırlanması
11. Hazırlıkların gözden geçirilmesi
12. Bir örneklem üzerinde denenmesi
13. Ölçme ve değerlendirme
14. Programın internet ortamında verilip-verilemeyeceğinin belirlenmesi
15. Programın onaylanması
16. Uzaktan eğitim programının uygulanması ve güncellenmesi

Online (çevrimiçi) eğitimin dikkatli planlanması gerekmektedir ve sonuçta ortaya çıkan ders tasarımı yenilikçi olmalı ve öğrencilerin birbirleriyle ve materyallerle etkileşim içinde olmalarını sağlamalıdır. Yapılandırmacı ve davranışçı yaklaşımlardan oluşturulan bir karışım ders programı tasarımı için faydalı olabilir. Dikkatli bir şekilde tasarlanmış her bir ders her tür elektronik eğitim programına uygun olmalıdır, böylece birimler arasında tasarım sürekliliği ayrıca öğrencilerin daha düşük düzey beceriler ve bilişsel işlemlerden üst düzey düşünme ve kavram uygulamalarına ilerlemeleri sağlanabilir. Etkili bir eğitim programı tasarlandığında, her bir dersi planlama şekli genellikle öğrencilerin kurumu ve dersi nasıl algıladıklarını belirlemektedir. Planlama becerisi ve stili online (çevrimiçi) bir eğitim programının uygulanmasında en önemli unsurdur (Porter, 2004).

SONUÇ

Eğitim ve eğitim programlarındaki değişimlerin altında farklı zamanlarda farklı nedenler baskın çıkabilir. İnsanlık tarihinin varlığı ile birlikte felsefi nedenlerle şekillenen eğitim ve program geliştirme çalışmaları, dünyaya ilişkin bilgi, konu ve değerlerin öğrenilmesinden bireyin ve topluma doğru bir yol izlemiştir. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren davranışçı ve bilişsel kuramlarla ilgili yapılan deneylerle başlayan öğrenme kuramları ile ilgili çalışmalardan yani psikolojiden etkin katılım ve bireysel farklara verilen önem gibi yönleriyle etkilenmiştir. Özellikle yirminci yüzyıl sonrasında bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı

değişmeler, felsefi ve psikolojik temelleri de değiştirmiş; öğrenmeyi öğrenme, uzaktan eğitim, e-öğrenme, online eğitim gibi eğitimde birçok yeni yaklaşımı ve kavramı beraberinde getirmiştir.

Geleceğe hazırlık ve öncülük etmesi beklenen formal yani programlı eğitim anlayışı, program geliştirme alanında gerçekleşen değişimleri, gelecek ihtiyaçlarını ne gibi ölçütlerin karşılayacağını yordayabilen unsurları içermelidir. Değişim ve bu değişimi zorunlu kılan nedenler devam ettiği sürece program geliştirmedeki değişimler de kaçınılmaz olarak önemini devam ettirecektir. Kaçınılmaz olan değişim her zaman iyi yönde olmaz. İyi yönde olması gelişim anlamına gelir ve gelişimin sağlanması değişimin yönlendirilmesi ile gerçekleşir.

KAYNAKÇA

- Bigdoli, H. (2004). *The Internet encyclopedia*, Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons.
- Çivi, C. (2008). Öğrenmeyi öğrenmek, Sünbül, A. M. (Ed.), *Eğitime yeni bakışlar* (S.285-294), Konya: Eğitim AkademiYayınları.
- Eacute, J. & Esteve, M. (2000). The transformation of the teachers' role at the end of the twentieth century:
New challenges for the future, *Educational Review*, 52(2), 197-209.
- Ergül, H. (2006). Çevrimiçi eğitimde akademik başarıyı etkileyen güdülenme yapıları, *The Turkish Online Journal of Educational Technology – Tojet*, 5(1), 13.
- Gürer, C. (2007). *Özel öğretim strateji, yöntem ve teknikleri-2*, Afyon: Kocatepe Üniversitesi, http://www.yapiogretmenligi.aku.edu.tr/dersnot/ooy2_ders6.pdf adresinden 21/03/2009'da erişilmiştir.
- Gürkan, T. (2001). Bireyin çok yönlü gelişimi, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 22. <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi22/gurkan.htm> adresinden 18.01.2003'te erişilmiştir.
- Gürol, M. & Sevindik, T.(2001). İnternet tabanlı uzaktan eğitim uygulamaları, *İNET-TR 2001*, İstanbul
- Harasim, L. M. (1990). *Online education: Perspectives on a new environment*, New York: Praege
- Holmberg, B. (1989). *Theory and practice of distance education*, London: Routledge.
- Howard, J. (2007). *Curriculum development, center for the advancement of teaching and learning*, Department of Education, USA: Elon University.
- Neary, M. (2002). *Curriculum studies in post-compulsory and adult education*, Cardiff, UK: Nelson Thornes.
- Özer, B. (1998). Öğrenmeyi öğretme, A. Hakan, (Ed.), *Eğitim bilimlerinde yenilikler* (s. 147-164), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Porter, L. R. (2004). *Developing an online curriculum: Technologies and techniques*, USA: Information Science Publishing.
- Race, P. (1999). *2000 tips for lecturers*, London: Routledge.

Taşpınar, M. & Gümüş, Ç. (2004). Öğrenmeyi öğrenme kapsamında internet kafelerin eğitsel bir araç olarak kullanımı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, Malatya

Türkoglu, R. (2002). Web tabanlı eğitim ve örnek bir uygulama. *Journal of Politeknik*, 5(3), 209-215.

Türkoğlu, R. (2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim programı geliştirme süreçleri, *The Turkish Online Journal of Educational Technology – Tojet*, 2(3), 14.

Uşun, S. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de bilgisayar destekli öğretim*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Uşun, S. (2009). Eğitimde program değerlendirmede yeni yaklaşımlar ve modeller, I. *Uluslararası Türk Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Mayıs, 2009, Çanakkale.